Työ ja turva -osasto 3.4.2024 SAK 15769 / 2024

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

HE 13/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työttömyysturvalain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK vastustaa kaikkia hallituksen esitykseen kirjattuja heikennysesityksiä. Leikkaukset kohdistuvat erityisesti pienituloisiin työntekijöihin ja heikentävät heidän työttömyytensä aikaista toimeentuloa kohtuuttomalla tavalla. Leikkaukset romuttavat myös koko ansioturvajärjestelmää.

Eduskunta on jo päättänyt mittavista leikkauksista työttömyysturvaan. Tässä hallituksen esityksessä ansiopäivärahaa saavien työttömien toimeentulon leikkaaminen jatkuu kohdistuen jälleen samoihin ihmisiin.

SAK painottaa ansioturvan kannustavan työntekoon ja ansioturvalta työllistymisen olevan varsin nopeaa. Ansioturvan romuttaminen sitä rajusti leikkaamalla johtaa työntekijöiden putoamiseen perusturvalle, jossa yhteys työelämään on selkeästi heikompaa. SAK toteaa hallituksen säästötoimet johtavat näin työllisyyden lisääntymisen sijaan heikentymiseen.

Suomalaisen työmarkkinamallin ajatuksena on ollut, että talouden heikompina aikoina yksittäinen työnantaja ei ole joutunut maksamaan merkittäviä irtisanomiskorvauksia työntekijöille irtisanomistilanteissa. Lisäksi lomautusjärjestelmä on toiminut joustavana elementtinä talouden laskukausina. Irtisanomiskorvausten sijaan työnantajilta ja palkansaajilta kerätyillä työttömyysvakuutusmaksuilla on kollektiivisesti rahoitettu työttömien ja lomautettujen ansioturva.

Hallitus toteuttaa nyt ansioturvan heikennykset yksipuolisilla päätöksillään irrallaan työelämästä ja ilman työmarkkinaosapuolia. SAK on esittänyt hallitukselle neuvotteluita mm. työttömyysturvaleikkausten lieventämiseksi.

Ansiopäivärahaa leikataan kohtuuttomalla tavalla

Ansiopäivärahan porrastaminen leikkaisi hallituksen esitykseen kirjatun arvion mukaan 80 000 henkilön päivärahaa vuosittain. Leikkaus kohdistuisi kaikkiin ansiopäivärahaa saaviin mm. työttömiin, lomautettuihin, osa-aikatyöntekijöihin, kausityöntekijöihin, työllistymistä edistäviin palveluihin osallistuviin sekä ikääntyviin. SAK toteaa leikkausten koskevan todella suurta kohderyhmää, joka voi lopulta osoittautua vieläkin suuremmaksi.

SAK nostaa jälleen esiin työttömyyden kohdentumisen pääsääntöisesti matalapalkkaisten alojen työntekijöihin. Suurin osa ansiopäivärahaa

Työ ja turva -osasto

saavista on ansainnut ennen työttömyyttä 2000–2500 €/kk, jolloin ansiopäiväraha on 1306–1522 €/kk. Porrastusten myötä heidän päivärahansa laskisi noin 300–400 euroa.

Ansiosidonnaisen päivärahan porrastuksen vaikutus kahdella eri tulotasolla (2024)

Työttömyyden kesto		Ansiopäiväraha, jos palkka 2 000 € / kk	Ero nykyiseen	Ansiopäiväraha, jos palkka 2 500 € / kk	Ero nykyiseen
Alle 2 kk		1 306 €		1 522 €	
2–8 kuukautta	- 20 %	1 045 €	- 261 €	1 218 €	-304 €
Yli 8 kuukautta	- 25 %	980 €	- 326 €	1 142 €	-380 €

Sosiaaliturvan heikennykset | SAK

Ansiopäivärahan porrastamisen myötä kaikilla 1300 euroa tai vähemmän ansaitsevilla ansiopäiväraha olisi jo kahden kuukauden jälkeen peruspäivärahan (800 €/kk) tasoinen. Korkeintaan 1500 € ansaitsevilla ansiopäiväraha olisi vain hieman peruspäivärahaa suurempi. Leikkaus olisi todella raju erityisesti näille noin 20 000 pienituloiselle ansiopäivärahan saajalle. Vaikka hallitus ei leikkaa esityksellä ansiopäivärahan enimmäiskestoa, kesto kuitenkin lyhenee tällä ryhmällä vain noin kahteen kuukauteen.

Työttömyyskassoihin kuuluvat ovat vakuuttaneet itsensä työttömyyden varalta ja hankkineet jäsenmaksulla lisävakuutuksen ansioturvan osalta. Ansiopäivärahaa leikataan esityksellä nyt vain ansio-osasta, mutta niin paljon, että koko päivärahan määrä vähenee 20/25 prosenttia. Pienituloisilla ei käytännössä jää ansio-osaa enää maksettavaksi. SAK painottaa ansiopäivärahan porrastuksen romuttavan näin myös vakuutusperiaatetta.

Hallituksen esityksessä ehdotetaan ansiopäivärahan porrastamisen ulottamista myös korotettuun ansio-osaan sekä työttömyysturvan lisäpäiviin. Näistä leikkauksista hallitus ei kuitenkaan linjannut hallitusohjelmassaan.

Korotettua ansio-osaa maksetaan työllistymissuunnitelmassa sovittujen työllistymistä edistävien palveluiden ajalta enintään 200 päivää.

Korotuksen tarkoituksena on kannustaa työttömiä hakeutumaan palveluihin sekä parantaa omaa osaamistaan ja tätä kautta työllistymistään. SAK painottaa, ettei porrastusta tule ulottaa korotettuun ansio-osaan tilanteessa, jossa myös aikuiskoulutustuki esitetään lakkautettavaksi. Esitys heikentäisi työttömien kouluttautumista ja kyse olisi jälleen koulutusleikkauksesta.

Ikääntyneille pitkäaikaistyöttömille voidaan tietyin edellytyksin maksaa 500 päivän enimmäisajan jälkeen työttömyysturvan lisäpäiviä 65 vuoden eläkeikään saakka. Edellinen hallitus teki kuitenkin jo päätöksen lisäpäivien alaikärajan nostamisesta asteittain ja lisäpäiväoikeuden poistumisesta vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneiltä. Hallituksen esityksessä ehdotetaan nyt ansiopäivärahan porrastamista ikääntyneillä ensin 500 päivän aikana ja porrastuksen jatkuvan mahdollisten lisäpäivien ajan.

SAK toteaa porrastuksen ulottamisen ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien lisäpäiviin heikentävän epäoikeudenmukaisesti muutamien ikäluokkien toimeentuloa. Osalle lisäpäivät maksettaisiin käytännössä täytenä ja osalle alennettuina. Ratkaisevaa olisi, onko lisäpäiviin oikeutettu jäänyt työttömäksi ennen lain voimaantuloa. Päätöksestä voisi näin syntyä osalle lisäpäiviin oikeutetusta kannustin jättäytyä työttömäksi ennen 2.9.2024.

Työttömyysturvan lisäpäivillä oli vuonna 2022 noin 7 800 henkilöä ja heidän määränsä vähenee vuosittain lisäpäivien poistuessa. Lisäpäivien maksaminen alennettuina kohdistuisi pieneen ryhmään, mutta rajulla tavalla. SAK painottaa, ettei porrastuksella voida heikentää lisäpäiväoikeutta taannehtivasti. Lisäpäivien porrastamatta jättämisellä ei olisi vaikutusta valtiontalouden säästö- eikä työllisyystavoitteeseen.

Palkkatuetusta työstä työssäoloehdon kertymän poistaminen

SAK painottaa palkkatuetun työn olevan työntekijän tekemää työsuhteista työtä, josta maksetaan työehtosopimuksen mukaista palkkaa. Tästä työstä tulisi kertyä muun työn tavoin työssäoloehtoa myös jatkossa. Työssäoloehdon kertymän poistaminen palkkatuetusta työstä asettaisi työntekijät eriarvoiseen asemaan riippuen siitä, saako työnantaja palkkaukseen valtion maksamaa tukea vai ei.

Palkkatuetusta työstä noin 90 prosenttia on enintään 10 kuukauden mittaista. Tämä tarkoittaa, että hallitus on jo käytännössä lopettanut mahdollisuuden täyttää työssäoloehto kokonaisuudessaan palkkatuetulla työllä pidentämällä työssäoloehdon 12 kuukauteen. Työssäoloehdon kertymisen poistaminen palkkatuetusta työstä nyt kokonaan todennäköisesti heikentäisi työttömien halua tehdä enää palkkatuettua työtä.

Työ ja turva -osasto

SAK kannattaa lain valmisteluvaiheessa esitykseen lisättyjä poikkeussääntöjä, joiden mukaan alentuneesti työkykyisten sekä 60 vuotta täyttäneiden työssäoloehto kertyisi kuitenkin jatkossa 10 kuukauden palkkatukityöjakson jälkeen. Näillä mahdollisesti pitkäkestoisesti palkkatukitöitä tekevillä ryhmillä on tärkeää säilyttää työssäoloehdon kertymä edes jossain muodossa.

Kunnilla on jatkossa pienemmät kannusteet ohjata varsinkin vaikeasti työllistyviä työnhakijoita palkkatuettuun työhön, sillä vuonna 2025 voimaan astuva rahoitusmalli asettaa kunnille vastuuta omien kuntalaistensa työttömyysturvasta. SAK on huolissaan esityksessäkin esiin nostetun mukaisesti siitä, että muutokset saattavat nostaa riskiä ohjata työttömiä työnhakijoita työvoiman ulkopuolelle - myös niitä henkilöitä, joiden työkyky mahdollistaisi pitkäkestoisilla työvoimapalvelupoluilla työllistymisen.

Ikääntyvien asemaa heikennetään monin tavoin

Ansiopäivärahan porrastamisen lisäksi hallitus on esityksellään heikentämässä ikääntyvien toimeentuloa ja palveluita poistamalla ikäsidonnaiset poikkeussäännöt. Näiden poikkeussääntöjen tarkoituksena on kokonaisuutena tukea ikääntyvien työllisyyttä sekä turvata heidän toimeentuloaan erityisesti tilanteissa, joissa heillä ei ole oikeutta työttömyysturvan lisäpäiviin.

SAK nostaa esiin velvoitetyön poistamisen heikentävän ikääntyneiden työuran jatkamista ja oikeutta työllisyyspalveluihin. Ikääntyneiden työllistyminen avoimille työmarkkinoille on usein hankalaa myös ikäsyrjinnän vuoksi. Erityisen vaikeaa työllistyminen on ikääntyneille pitkäaikaistyöttömille.

Työttömyysturvan suojasäännöksillä kannustetaan ikääntyneitä ottamaan vastaa myös lyhytkestoista tai pienipalkkaista työtä ilman, että heidän toimeentulonsa putoaisi työttömyyden mahdollisesti jatkuessa. Poikkeussäännösten poistaminen lisää ikääntyneiden työttömien köyhyyttä merkittävästi varsinkin tilanteessa, jossa ansiopäivärahaa leikataan muutenkin rajusti. Yhä useampi ikääntynyt pitkäaikaistyötön on vaarassa pudota työmarkkinatuelle, joka tarkoittaa myös eläkekertymän heikentymistä.

SAK toteaa heikennysten olevan ikääntyneille todella karu päätös pitkälle työuralle.

Työ ja turva -osasto

Toimeentulon heikentäminen ei lisää työllisyyttä

Hallitus tavoittelee esityksellä 18 700 henkilön positiivista vaikutusta työllisyyteen valtiovarainministeriön laskelmien pohjalta. Työttömyysturvan leikkaus johtaa arvioiden perusteella aina automaattisesti työllisyyden lisääntymiseen, vaikkakin laskelmiin todetaan liittyvän suuria epävarmuuksia. Huomionarvioista on, että useat työttömyysturvan leikkaukset (ansiopäivärahan porrastaminen, lapsikorotusten poisto, suojaosan poisto jne.) osuvat samoihin ihmisiin. Työllisyysvaikutukset on kuitenkin laskettu jokaisesta leikkauksesta erikseen eikä todellisia käyttäytymisvaikutuksia leikkausten rajuus huomioon ottaen ole arvioitu. SAK toteaa esitysten työllisyysvaikutusten voivan olla negatiivinen.

Suurin osan ansiopäivärahan saajista työllistyy varsin nopeasti työttömäksi jäämisestä. Tämän osoittavat eri tutkimukset ja tilastot vuosien varrelta. Viimeisimpien tilastojen perusteella ansiopäivärahaa saaneista alle 30-vuotiaiden ikäryhmästä 83 % ja 60 vuotta täyttäneistä 39 % oli vuoden 2022 lopussa ollut työttömänä enintään puoli vuotta. Toimeentulon heikentäminen ansiopäivärahaa leikkaamalla jo kahden kuukauden jälkeen ei nopeuta pitkiä rekrytointiprosesseja tai tuo lisää työpaikkoja.

Suurin osa työllistyy ansioturvan alussa

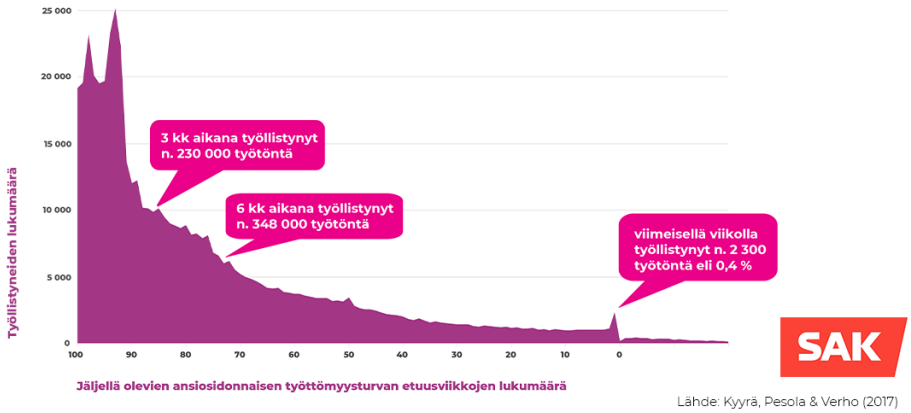

Lähde: Kyyrä, Pesola & Verho (2017)

SAK painottaa edelleen, ettei työttömyysturvan leikkaaminen poista työllistymisen esteitä. Työttömyys pitkittyy erityisesti ikääntyneillä työttömillä. SAK:n tutkimuksessa Työttömyyden syyt työttömien näkökulmasta | SAK työttömät arvioivat, että yleisimmät syyt työttömyyden pitkittymisessä johtuvat terveydentilaan liittyvistä rajoitteista sekä iästä. Tutkimuksesta käy myös ilmi, että jo nyt enemmistöllä työttömistä on toimeentulovaikeuksia.

Esityksellä heikennetään osa-aikatyön tekemisen kannusteita. Tähän vaikuttavat myös aiemmin tehdyt päätökset työssäoloehdon

Työ ja turva -osasto

pidentämisestä ja euroistamisesta sekä sovitellun päivärahan suojaosan poistosta. Lapsiperheellisellä osa-aikatyöntekijällä työttömyysturva voi leikkaantua porrastamisen jälkeen aiemmat muutokset huomioiden jopa puoleen nykyisestä.

Ansiosidonnaisen päivärahan leikkausten vaikutukset osa-aikatyöntekijällä

Esimerkki: Palkka 2 000 €, 2 lasta, v. 2024

	Soviteltu ansiopäiväraha, kun osa-aikatyön palkka 900 €	Leikkauksen vaikutus
Ennen leikkauksia	1 025 €	
Lapsikorotusten ja suojaosan poisto	856 €	-169 € / -17 %
Ensimmäinen porrastus (-20 %) 2 kk jälkeen	595 €	-430 € / -42 %
Toinen porrastus (-25 %) 8 kk jälkeen	530 €	-495 € / -48 %

SAK

Hallituksen esityksessä arvioidaan valtion ja kuntien menojen kasvavan (ilman työllisyysvaikutuksia) muutosten seurauksena yhteensä yli 100 miljoonaa euroa, tulonsiirrot ja verotus huomioiden. Täydentävien etuuksien, asumistuen ja toimeentulotuen, menot kasvaisivat 34 miljoonaa euroa.

Sosiaali- ja terveysministeriö on aiemmin arvioinut sosiaaliturvamuutosten yhteisvaikutusten kasvattavan toimeentulotukimenoja jopa 30 prosenttia. Arviossa ei kuitenkaan vielä huomioitu ikääntyneisiin kohdistuvia leikkauksia. THL:n laskelmien mukaan toimeentulotukeen oikeutettujen määrä lisääntyisi 100 000 henkilöllä. Yhteistä kaikille arvioille on pienituloisuuden lisääntyminen.

Toimeentuloon liittyvät ongelmat todennäköisesti pahentavat terveyspulmia ja työkykyongelmia. Porrastetun ansiopäivärahan myötä työkykyongelmaiset sekä ikääntyneet työttömät sysätään pysyvästi köyhyysloukkuun ja toimintarajoitteisina työmarkkinoiden ulkopuolelle. Tämä asiakasryhmä ei työllisty toimeentulon romahduttamisella, vaan tarjoamalla oikea-aikaisesti monialaisia ja laadukkaita työllisyys-, sote- ja kuntoutuspalveluja. Työttömät ovat täysin julkisten sote-palvelujen varassa.

Työ ja turva -osasto

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Pirjo Väänänen
sosiaaliasioiden päällikkö
pirjo.vaananen@sak.fi